

Lausunto

21.11.2024

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Uskonnollisten yhdyskuntien merkitys on yhteiskunnassa ja yksilöille suuri – kuuluminen uskonnolliseen yhteisöön on monille merkittävä tapa kokea osallisuutta. Uskonnollisten yhteisöjen kautta tavoitetaan monia sellaisiakin ihmisiä sekä nuoria, joiden ääni muuten uhkaa jäädä kuulumatta yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa.

Periaatepäätösluonnos kertoo, että lähidemokratiassa otetaan huomioon paikalliset toimijat. Kuitenkaan luonnoksessa ei mainita uskonnollisia yhteisöjä. Paikallisten viranomaisten tulisi olla tiiviimmin yhteyksissä yhteisöihin parantaen keskusteluyhteyksiä. Aito yhteistyö ja avoin kommunikaatio lisää osallisuutta ja luottamuksen tunnetta molemmin puolin. Luonnos myös toteaa toimenpiteiden yhteydessä, että ”yhteistyötä tehdään laajasti kansalaisyhteiskunnan kanssa toimeenpanon aikana”. Jokaisen toimenpiteen koordinoinnissa tulisi ottaa huomioon uskonnolliset yhteisöt mahdollisimman laajasti.

Uskonnolliset yhteisöt tarjoavat apua arkeen monille viranomaistahon lisäksi. He toimivat usein muun muassa tiedon välittäjinä maahanmuuttaneille ja auttavat käytännön asioiden, kuten työnhaun kanssa.

Uskonnonvapaus on myös demokratian ja osallisuuden keskeinen arvo. Pienempien uskonnollisten yhteisöt toimivat pienin resurssein ja vapaaehtoisvoimin. Monet yhteisöt kokevat haasteita toimintansa ylläpitämisessä ja vaikeuksia on esimerkiksi liian pienten tai epäsojivien tilojen sekä turvallisuuden kanssa. Resurssien hukkuminen käytännön asioihin on pois yhteiskunnallisesti merkittävältä työltä yhteisön hyväksi.

USKOT-foorumi on huomauttanut (2023), että uskonnonvapauslaki vaatisi teknistä ajantasaistamista osallisuuden lisäämiseksi. Uskonnolliset yhdyskunnat ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa muihin vastaaviin yhdistyksiin tilintarkastuslain ja toiminnantarkastuksen osalta. Uskonnonvapauslaki edellyttää uskonnollisissa yhdyskunnissa tilintarkastajan valitsemista ja niiltä puuttuu mahdollisuus valita toiminnantarkastaja.

Pienille uskonnollisille yhdyskunnille tämä lainsäädännöllinen ristiriita aiheuttaa kohtuuttomia kuluja. Nyt pienetkin rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat näyttävät olevan tilintarkastusvelvollisia muista vastaavista yhteisöistä poiketen. Uskonnolliset yhdyskunnat tulisi rinnastaa muihin vastaaviin yhdistyksiin tilintarkastuksen ja toiminnantarkastuksen osalta.

Pienempien uskonnollisten yhdyskuntien kohtuuttomien kulujen vähentäminen edistäisi uskonnollisten yhteisöjen aktiivisia osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnassa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Lisäys: yhteistyö uskonnollisten yhteisöjen ja nuorisojärjestöjen kanssa.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Lisäys: yhteistyö uskonnollisten yhteisöjen kanssa.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Lisäsehdotus: yhteistyö nuorten uskonnollisten järjestöjen kanssa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,

- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Uskontolukutaito on monikulttuuristuneessa yhteiskunnassamme tärkeä taito osana medialukutaitoa ja sen rinnalla. Uskontolukutaitoon kuuluu perustietämys eri katsomuksista ja niiden tavoista sekä kyky käydä kunnioittavaa dialogia. On tärkeää kehittää uskontolukutaitokasvatusta, jotta väärä tieto ei pääse leviämään. Dialogitaidot luovat yhteenkuuluvuutta, kun asioita ei pimitetä ja niistä puhutaan avoimesti, ja luottamus toisiin ja yhteiskuntaan kasvaa. Maahanmuuttaneille tulee tarjota tietoa uskonnonvapaudesta, etenkin jos he ovat kokeneet vainoa tai syrjintää uskontonsa takia. Opettajien perus-, ihmis- ja demokratiaosaaminen ja medialukutaito on tärkeä osa koulutusta tai täydennyskoulutusta. Myös opettajien uskontolukutaitoa on hyvin tärkeää kehittää, sillä se auttaa toimimaan monikulttuurisessa ympäristössä ja ottamaan huomioon eri uskonnot. Nuoren kokemukset yhteenkuuluvuudesta määrittelevät hyvin paljon luottamusta ja osallisuutta yhteiskuntaan.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Lisäys: uskontolukutaito-opetus kouluihin oppilaille ja opettajille, yhteistyö uskonnollisten yhteisöjen ja niitä edustavien järjestöjen kanssa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Uskonnoista puhutaan julkisesti yhä enemmän, mutta monella on vajavaiset tiedot jopa omasta uskontokunnastaan. Väärän tiedon ja ennakkoluulojen leviämisen estämiseksi on tärkeää pitää uskontoaiheita esillä ja uutisoida niistä monipuolisesti. Se, miten uskonnoista puhutaan julkisuudessa ja mediassa, vaikuttaa kansalaisten mielipiteisiin. Julkisissa viroissa olevien henkilöiden tulisi vahvistaa tietämystään eri katsomuksista ja edistää hyvää keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria. Dialogitaitoja on tärkeä alkaa opettamaan jo nuorille.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Etenkin tässä osa-alueessa tulee toimeenpanoa koordinoita uskonnollisten yhteisöjen kanssa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Lisäys: vuoropuhelun lisääminen uskonnollisten yhteisöjen kanssa heitä koskevassa päätöksenteossa, julkisten keskusteluiden lisääminen, joissa mukana edustajia eri katsomuksista.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden osallistumisessa julkiseen päätöksentekoon on erityisen tärkeää kuulla uskonnollisia ryhmiä, joita päätökset koskevat.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Perusoikeuksiin kuuluvan uskonnonvapauden puolesta on puhuttava myös jatkossa ja sen tarkasteleminen tulisi käsittää koskemaan yhä laajemmin myös vähemmistöuskontoja. Monet yhteiskuntamme rakenteet ovat muodostuneet valtauskonnon mukaisesti, ja on yhä olemassa raameja ja käytäntöjä, jotka rajoittavat vähemmistöuskontoihin kuuluvien uskonnonvapautta. Täten on kuultava ja osallistettava päätöksentekoon mahdollisimman laajasti eri vähemmistöuskontojen edustajia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,

- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapolitiittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

USKOT-foorumin kaltainen järjestö on ainutlaatuinen ja merkittävä toimija uskontojen yhteistyön kentällä. Foorumissa jäsenenä ja omistajina ovat suoraan uskonnolliset yhteisöt. Foorumi on muodostanut pohjoismaisen verkoston uskontoyhteistyöstä vastaavien toimijoiden kanssa Ruotsissa, Norjassa, Islannissa ja Tanskassa. Pohjoismaista dialogisuuteen ja osallisuuteen perustuvaa uskontojen yhteistyön mallia on juuri nyt tärkeää tukea ja vahvistaa. Uskontojen vaikutus politiikkaan on suuri, sekä Euroopassa että muualla maailmassa. Täten uskonnollisten yhteisöjen osallisuutta sekä uskontolukutaitoa tulee vahvistaa kaikkialla yhteiskunnassa. Euroopassa on virinnyt uutta keskustelua ja toimintaa sen puitteissa, miten uskontodialogilla voidaan edistää demokratiaa. USKOT-foorumi on ollut useasti esittelemässä Suomen mallia uskontojen yhteistyöstä Euroopan Neuvostossa.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Uskontojen yhteistyöllä ja toimivalla dialogilla on suuri merkitys valtioiden kokonaisresilienssin vahvistamiseen. Hyvillä suhteilla tehdään ennaltaehkäisevää työtä ja kriisien sattuessa rauhoitetaan tilanteita ja annetaan henkistä huoltoa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Kuusikallio Katri
Uskontojen yhteistyö Suomessa - USKOT-foorumi ry